

УДК 378.147
DOI 10.31654/2663-4902-2020-PP-2-82-87

Щербакова К. Й.

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти
Мариупольського державного університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7189-9728>

Щербакова Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2419-2150>

Макаренко Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти
Мариупольського державного університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2198-1509>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ ВИМІР**

Сучасна вища педагогічна наука в останні десятиріччя характеризується пошуком нових і трансформацією традиційних форм і методів навчання, які забезпечуватимуть підвищення якості професійної підготовки фахівців різних спеціальностей. Одним із напрямів цього процесу є впровадження в систему вищої освіти дистанційного навчання.

Вітчизняні та зарубіжні науковці (Н. Андрусенко, С. Водолад, М. Зайковська, Т. Ковальова, Г. Савельєв та ін.) відзначають характерні особливості дистанційної освіти. Дистанційне навчання характеризується як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, який відбувається завдяки опосередкованій взаємодії віддалених один від одного суб'єктів навчального процесу в спеціально організованому середовищі. Перш за все підкреслюється, що цей процес спирається на використання інноваційних комп'ютерних технологій.

Дистанційне навчання є однією з форм професійної підготовки спеціалістів поряд і в єдності з традиційними формами навчання (денна, вечірня, заочна). Але ця форма навчання має специфічні характерні особливості: вона відрізняється значною гнучкістю, рентабельністю, соціальною спрямованістю, паралельністю, модульністю, виявленням самостійності, творчості тощо.

Відповідно до змісту, мети, форм організації навчального процесу, у контексті дистанційного навчання, автори цієї статті використовували різні засоби й методи онлайн-комунікацій. З їх допомогою ми мали можливість залучати студентів до роботи з інтернет-ресурсами, а також до рекомендованих нами навчально-методичних посібників.

Отриманий досвід роботи в режимі дистанційного навчання свідчить про те, що студенти відпрацьовували та накопичували пізнавальну інформацію й створювали кейси, теки, портфолію, лепбуки тощо. Саме ці засоби надавали можливість викладачеві завжди отримувати зворотній зв'язок зі студентами, що дозволяло своєчасно контролювати та об'єктивно оцінювати їх досягнення.

Під час роботи в системі дистанційного навчання ми спостерігали, що посилення інформативності, розвиток індивідуальної творчості вносять певні корективи в систему, що диктується вимогами науково-технічного процесу. Але варто зазначити, що дистанційне навчання передбачає збільшення обсягу самостійної роботи й підвищення вимог до її якості. Це потребує переорієнтації викладачів в організації самостійної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Важливе місце в цьому процесі належить проведенню індивідуальних, групових і колективних консультацій, які збагачують можливості постійних контактів студентів із викладачами.

Висновки з нашого досвіду збігаються з думками багатьох науковців і педагогічних практиків (О. Васюк, Ю. Дідик, О. Львович, Ю. Москаль, О. Овчарук та ін.), які висвітлюють свої напрацювання в організації навчального процесу в режимі дистанційної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, навчальний процес, трансформація форм і методів навчання.

Постановка проблеми. Особистісно орієнтована фахова освіта передбачає необхідність переорієнтації професійної свідомості як студентів, так і викладачів. Ця переорієнтація пов'язана з формуванням мотиваційної готовності здобувачів вищої освіти, їх прагненням до постійного особистісного і професійного зростання протягом всього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головним завданням вищої освіти є формування у майбутніх фахівців готовності до саморозвитку і самореалізації в процесі їх навчання у закладах вищої освіти. Науковці (А. Деркач, В. Зазикіна, Н. Мачинська та ін.) визначають складові цього руху: самосвідомість – самоздійснення – саморозвиток – самовдосконалення – самореалізація. Ці якості фахівця є передумовою його готовності до неперервної освіти, самостійного пізнання, накопичення нових знань та умінь творчо розв'язувати актуальні професійні проблеми. Науковий і практичний досвід доводить, що удосконаленню викладання профільних навчальних дисциплін сприяє технологізація освіти.

Сьогодні Інтернет міцно увійшов до нашого життя, XXI століття вже названо століттям інформаційних технологій. На думку дослідників (В. Биков, С. Водолад, Н. Гаврилюк, М. Зайковська, Т. Ковальова, І. Костікова, Г. Савельєв та ін.), сучасна традиційна модель навчання в закладах вищої освіти доповнилася новою моделлю – дистанційним навчанням із використанням Інтернет-технологій. У центрі цієї моделі – майбутній фахівець і розвиток його готовності до самоосвіти і самовдосконалення.

Дистанційне навчання відкриває нові можливості для розвитку в майбутніх педагогів здатності вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, шляхи до самостійного навчання, робить його більш ефективним. Проте це відбувається лише тоді, коли студент мотивований на самоосвіту та самоконтроль. На жаль, відсоток таких студентів з різних причин (об'єктивних і суб'єктивних) не дуже високий.

З розвитком Інтернет-технологій у системі вищої освіти з'явилися нові можливості. Сучасний педагогічний досвід підтверджує це й доводить, що студент, який навчається дистанційно, не повинен втрачати головного в професійному зростанні, а навпаки, має стати більш самостійним, мобільним, відповідальним (В. Андрєєв, О. Васюк, В. Дивак, Ю. Дідик, О. Львович, О. Овчарук та ін.). Дистанційне навчання за своєю суттю робить процес професійної освіти індивідуалізованим та значно ефективнішим, відкриває нові можливості для самовираження, самореалізації майбутнього фахівця.

У державних і нормативних документах дистанційне навчання розглядається як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається, в основному, через опосередковану взаємодію віддалених один від одного учасників освітнього процесу (викладач-студент, студент-студент) у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікативних технологій [7].

Мета статті. Презентація початкового досвіду трансформації деяких форм і методів організації професійної підготовки студентів спеціальності "дошкільна освіта" у контексті дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання деякими науковцями характеризується як одна з інноваційних технологій, а деякими розглядається як форма організації навчального процесу в закладах вищої освіти поряд із традиційними формами: денна (стаціонарна), вечірня та заочна. Але ця форма навчання має власні характерні особливості: вона відрізняється значною гнучкістю, рентабельністю, соціальною спрямованістю, паралельністю, модульністю, виявленням самостійності, творчості тощо.

До впровадження дистанційного навчання готувались майже всі заклади вищої освіти, хоча рівень готовності в різних закладах був різний. Підготовка до впровадження в освітню систему дистанційного навчання в попередні роки відбувалася спокійно і неквапливо. У 2019–2020 навчальному році активне й обов'язкове впровадження дистанційного навчання було вимушеним фактом і тому стало викликом для багатьох учасників освітнього процесу – як для студентів, так і для викладачів. Перед викладачами постали питання: як організувати якісне навчання студентів із використанням телекомунікаційних технологій, як і якими навчально-методичними

матеріалами забезпечити студентів, як мотивувати їх на змістовну самостійну роботу, як здійснити ефективний контроль досягнень студентів.

Навчальний процес за умови дистанційного навчання має включати всі основні форми традиційної організації професійної підготовки: лекції, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, консультації, систему контролю, самостійну і наукову роботу тощо. Усі ці форми організації навчального процесу дозволяють адекватно реалізувати на практиці можливості кожної з них у їх логічному поєднанні. Перехід на дистанційне навчання передбачає ознайомлення студентів із новим контентом навчально-методичних комплексів, які необхідно було адаптувати згідно з вимогами індивідуалізованого самостійного навчання, що потребує значних часових затрат і морально-фізичних сил. Цей процес, як свідчить досвід, вимагає визначення головних тенденцій в освітньому процесі.

При цьому важливою була не стільки трансформація змісту, скільки створення нових форм, методів, технологій навчання, які відповідатимуть телекомунікаційному середовищу спілкування. У цьому середовищі яскраво виявляються обставини, за яких студенти є не просто пасивними споживачами інформації, а під час її сприймання проявляють активну позицію, усвідомлюють зміст знань і способи користування ними.

Відповідно до змісту, мети і форм організації навчального процесу нами використовувались різні засоби онлайн-комунікацій: Facebook, Google Classroom, Google-диск, Moodle, Skype, Viber, Zoom та ін. Це дозволяло надавати студентам нову інформацію (читати проблемні лекції, викладати на сайті розроблені нами матеріали – лекції-презентації, практичні завдання, матриці для заповнення опрацьованим студентами фактичним матеріалом, тести тощо). Крім того, ми мали можливість проводити відеоконференції, дискусійні форуми, індивідуальні, групові та колективні консультації, а також усний обмін повідомленнями. онлайн-тестування, відпрацьовування та накопичення пізнавальної інформації шляхом створення кейсу, теки, портфоліо, лепбуку тощо дозволяло викладачеві ефективно організувати зворотній зв'язок зі студентами, що забезпечувало здійснення об'єктивного й систематичного контролю і оцінювання.

З поширенням використання вебресурсів у дистанційному навчанні студенти опановували пізнавально-аналітичний досвід, який дозволяв залучати та забезпечувати можливість здобувачам вищої освіти застосовувати отримані знання та вміння у значних соціальних процесах. Під час роботи в режимі дистанційного навчання ми спостерігали, що посилення інформативності, розвиток індивідуальної творчості вносили певні корективи в систему, яка визначається вимогами науково-технічного прогресу.

Характеризуючи сучасні підходи до навчання майбутніх фахівців (І. Жорова, Г. Лаврентьєва, Ю. Присяжнюк та ін.) можна зазначити, що вони акцентують увагу на таких освітніх технологіях: *контекстне навчання*, *науково-дослідна діяльність* і *проектна* технологія. Ми згодні з тим, що ці технології матимуть відповідне місце в системі як традиційного, так і дистанційного навчання, але вони потребують обов'язкового доповнення інформаційними технологіями з використанням технічних засобів, які мають свої базові форми організації. Так, технологія *контекстного навчання* відбувається у трьох формах: *навчальна* (лекції, семінари), *квазіпрофільна* (ігри, спецкурси, спецсемінари) і *навчально-профільна* (практика на базі закладів освіти).

Проектна і *дослідницька діяльність* відбуваються у формі перспективного планування, опису власного педагогічного досвіду, авторських програм факультетів або спецкурсів. Основними ідеями цих напрямів є використання наукового підходу до розв'язання педагогічних завдань. Ці форми навчання за своїм спрямуванням об'єднуються в так зване продуктивне навчання, яке передбачає створення кейсу, теки, портфоліо, лепбуку тощо.

З методичної точки зору ці засоби можна розглядати як спеціально підготовлені навчальні матеріали, які презентують самостійний структурований опис педагогічних проблем. У педагогічній практиці склалися такі види кейсів: *польові*, що ґрунтуються на фактах, *описові*, що спираються на гіпотези автора, а також *ілюстративні* та *матеріалізовані кейси (лепбук)*.

Тека, або *портфоліо*, є також технологією збору й аналізу інформації (наукової, нормативної, методичної). В умовах дистанційного навчання це має особливе значення. Здобувач вищої освіти має систематично накопичувати (зберігати на відповідних носіях), опрацьовувати й аналізувати необхідну інформацію. Залежно від того, хто складає теку або портфоліо, для кого і з якою метою накопичується матеріал, вона може мати різні назви: *робоча тека (портфоліо)*, *тека (портфоліо) досягнень*, *тека (портфоліо) – звіт* (за термінологією К. Крутій) [4].

Будь-який вид збору та систематизації матеріалу, вибір форми роботи з ним не відбувається без його привласнення та рефлексії. Викладач завжди розраховує на активне вивчення студентами навчальної інформації. Алгоритм впровадження у навчальний процес саме цієї форми роботи в нашому досвіді мав таку логіку: на першому етапі відбувалося *формування мотивації до збору інформації для портфоліо*, теки або лепбуку. Студенти здійснюють збір інформаційного матеріалу, його аналіз і змістовне опрацювання. Наприклад, під час вивчення навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності" студенти виконували такі завдання: підготувати презентацію на тему "Системний характер освіти" і доповнити нею своє *портфоліо*; провести відеоінтерв'ю з викладачами кафедри дошкільної освіти і надати матеріал для оцінювання викладачеві у вигляді *теки* або *лепбуку*; переглянути декілька мультфільмів у контексті забезпечення прав дитини та довести, які з цих прав є порушеними, тощо.

Психологічним механізмом цієї роботи є осмислення, привласнення та використання теоретичного і фактичного матеріалу у навчальному процесі, зокрема під час самостійної роботи студентів.

Метою другого етапу роботи із вказаними нами інформаційними засобами було *формування* в студентів *аналітико-діяльного досвіду*. Здобувачі вищої освіти отримували такі завдання з курсу "Вступ до спеціальності": здійснити хронометраж (протягом 2–3 днів) всіх власних справ під час вільного від обов'язкових занять часу під керівництвом викладача (з 15.00 до 21.00); поррахувати та проаналізувати, скільки годин щодня студент витрачає на підготовку до семінарських занять; наочно презентувати власний досвід підготовки до семінарських і практичних занять; порівняти педагогічні погляди двох "вихователюк" (Фрекен Бок і Мері Поппінс), надати оцінку їх діяльності і результат оформити у вигляді лепбуку тощо.

У процесі вивчення курсу "Теорія та методика музичного виховання" були також використані різні засоби онлайн-комунікацій. Так, проведення практичного *онлайн*-заняття з теми "Свята у закладі дошкільної освіти" відбувалось у формі навчальної гри "Мала педрада". Робота здійснювалась у системах *Moodle* та *Zoom*. Тема, цілі і форма практичного заняття були чітко визначені й повідомлені заздалегідь студентам, щоб вони змогли самостійно організувати підготовку. На нашу думку, було доцільно обговорити і розподілити ролі між членами групи, щоб по можливості кожен виконував роль, яка йому була б цікавою і відповідала індивідуальним інтелектуальним і психологічним особливостям. Тому важливе місце мало проведення *онлайн* консультацій з теми гри та ролей, які студентам необхідно було виконувати; обговорення рекомендованої літератури для підготовки. Завдяки системі *Moodle* всі учасники гри (завідуюча ЗДО, методист, музичний керівник, вихователі середньої і старшої групи) заздалегідь одержали пам'ятки-завдання, сценарій свята, розроблені активною групою студентів. На практичному *Online*-занятті, яке проходило на платформі *Zoom*, майбутні вихователя об'єднались у групи і розподілилися в "окремих кімнатах", де й обговорювали сценарій свята. У викладача була можливість "ходити по кімнатах" і перевіряти як відбувається обговорення сценарію, в якому вигляді він був затверджений сценарій тощо. Під час підбиття підсумків аналізувався рівень підготовленості студентів з даної теми, переконливість суджень, ґрунтовність висновків.

На іншому практичному *онлайн*-занятті на тему "Гра на дитячих музичних інструментах – вид дитячої музичної діяльності" кожен студент на платформі *Zoom* мав змогу виконати твір "Ой лопнув обруч" (укр. нар. мел.), використовуючи клавіатуру фортепіано з мобільного телефона, дитячий металофон або саморобний музичний інструмент.

Висновки. Дистанційне навчання є інноваційною формою сучасного освітнього процесу й визнане низкою дослідників освітньою системою XXI століття. Дистанційне навчання має низку позитивних характеристик й, на нашу думку, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки має використовуватися в єдності з традиційним навчанням. Висновки з нашого досвіду збігаються з думками багатьох науковців і педагогів-практиків (В. Биков, О. Васюк, С. Водолад, В. Дивак, М. Зайковська, Т. Ковальова, І. Костікова, О. Львович, Г. Савельєва та ін.), які організують навчальний процес у режимі дистанційної освіти.

Література

1. Быстрова Н. В., Цветкова К. Д. Технология дистанционного образования. Минский университет. URL: <https://www.gymal.ru/statyi/ru/878/> (дата звернення: 27.07.2020).
2. Васюк О. Теоретико-методичні аспекти організації дистанційної освіти. *Вісник книжкової палати України*. 2011. № 2. С. 30–32.
3. Дідик Ю. С., Львович О. М. Дистанційне навчання: рекомендаційний бібліографічний покажчик. Київ: Державна бібліотека України для юнацтва, 2006. 23 с.
4. Крутий К. Л. Сучасні заняття в дошкільному навчальному закладі: традиції чи інновації? Монографія. Запоріжжя: Тов "ЛІПС" ЛТД, 2009. 176 с.
5. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація: навч. посіб. Київ: Видавничий дім "Слово", 2005. 400 с.
6. Москаль Ю. Світові тенденції розвитку заочної та дистанційної вищої освіти. *Психологія і суспільство*. 2008. № 3. С. 116–122.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Положення про дистанційне навчання". 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.07.2020).
8. Овчарук О. В. Дистанційна освіта в європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 7. С. 37–40.

Reference

1. Bystrova, N. V. & Cvetkova, K. D. *Tehnologiya distancionnogo obrazovaniya* [Distance education technology]. Minsk University. Retrieved from: <https://www.gymal.rustatyiru/878/> [in Russian].
2. Vasiuk, O. (2011). Teoretyko-metodychni aspekty orhanizatsii dystantsiinoi osvity [Theoretical and methodological aspects of distance education]. *Visnyk knyzhkovoї palaty Ukrainy – Bulletin of the Book Chamber of Ukraine*. 2, 30–32 [in Ukrainian].
3. Didyk, Yu. S. & Lvovych, O. M. (2006). *Dystantsiine navchannia* [Distance education]. Kyiv: State Library of Ukraine for Youth [in Ukrainian].
4. Krutii, K. L. (2009). *Suchasni zaniattia v doshkilnomu navchalnomu zakladi: tradytsii chy innovatsii?* [Modern classes in preschool: traditions or innovations?]. Zaporizhzhia: Tov "LIPS" LTD [in Ukrainian].
5. Kudriavtseva, S. P., Kolos, V. V. (2005). *Mizhnarodna informatsiia* [International information]. Kyiv: Vydavnychi dim "Slovo" [in Ukrainian].
6. Moskal, Yu. (2008). Svitovi tendentsii rozvytku zaochnoi ta dystantsiinoi vyschoi osvity [World trends in the development of distance and distance higher education]. *Psykhoholohiia i suspilstvo – Psychology and society*. 3, 116–122 [in Ukrainian].
7. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia" [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the Regulations on distance learning"] from April 25, 2013. № 466. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Ovcharuk, O. V. (2004). Dystantsiina osvita v yevropeiskykh krainakh ta SSHA u konteksti rozvytku innovatsiinykh tekhnolohii [Distance education in European countries and the United States in the context of the development of innovative technologies], 7, 37–40. *Kompiuter u shkoli ta simi – Computer at family and school* [in Ukrainian].

Shcherbakova K.

Ph.D. in Pedagogy, Professor of the Department of Preschool Education,
 Mariupol State University
 ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7189-9728>

Shcherbakova N.

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Berdiansk State Pedagogical University
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2419-2150>

Makarenko L.

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of Department of Preschool Education,
Mariupol State University
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2198-1509>

**TRANSFORMATION OF FORMS AND METHODS OF TEACHING
IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: MODERN DIMENSION**

Modern higher pedagogical science in recent decades is characterized by the search for new and transformation of traditional forms and methods of teaching that will improve the quality of training of specialists in various specialties. One of the directions of this process is the introduction of distance learning in the system of higher education.

Native and foreign scientists (N. Andrusenko, S. Vodolad, M. Zaikovska, T. Kovalova, H. Savieliev and others) note the peculiarities of distance education, which is characterized as an individualized process of acquiring knowledge, skills, abilities and methods of cognitive activity of future professionals, which occurs due to the indirect interaction of distant subjects of the educational process in a specially organized educational environment. First of all, it is emphasized that this process is based on the use of innovative computer technologies.

Distance learning is one of the forms of professional training of specialists alongside and in unity with traditional forms of education (daytime education, evening classes, distance education). However, this form of education has specific features: it is characterized by significant flexibility, profitability, social orientation, parallelism, modularity, independence, creativity etc.

According to the content, purpose and forms of organization of the educational process, in the context of distance learning, the authors used various tools and methods of On-line communication, which allowed students to learn the necessary educational information and gain practical experience by working with Internet resources.

The obtained results of work in the distance learning mode indicate that students worked out and accumulated cognitive information on media: case, teka, portfolio, lapbook and so on. It was these tools that enabled the teacher to provide timely feedback to students and systematically receive information about their learning activities. This allowed for timely monitoring and objective evaluation of the achievements of future professionals.

During the work we observed that the increase of informativeness, the development of individual creativity make certain adjustments to the system of distance learning, due to the requirements of the scientific and technical process. But it should be noted that distance learning involves increasing the volume and increasing requirements for the quality of independent work of students. This requires a reorientation of teachers in the organization of independent cognitive activity of higher education students.

An important place in this process is the conduct of individual, group and collective consultations, which ensure the organization of direct interaction between students and teachers.

The conclusions from our experience coincide with the opinions of many scientists and educators-practitioners (O. Vasiuk, Yu. Didyk, O. Lvovych, Yu. Moskal, O. Ovcharuk and others), who highlight their achievements in organizing the educational process in the distance education mode.

Key words: distance learning, learning process, transformation, forms, methods.